

2. Humbrekht, KhU 2006, *Proyvodstvo prysutstviya: Cheho ne mozhет peredat znachenye (Production of presence: What cannot convey meaning)*, per. s anhl. S. Zenkyna, Moskva: Novoe lyteraturnoe obozrenye, 184 s.
3. Derryda, Zh 1999, *Holos y fenomen (Voice and phenomenon)*, per. s fr., SPb.: ALETEIIA, 208 s.
4. Zontah, S 1997, *Protiv interpretatsyy, Mysl kak strast (Against interpretation, Thought as passion)*, Moskva: Russkoe fenomenolohycheskoe obshchestvo, 208 s.
5. Levynas, E 2000, *Yzbrannoe: Totalnost y beskonechnoe (Favorites: Totality and Infinity)*, per., M.; SPb.: Unyversytetskaia knyha, 416 s.
6. Mylbank, Dzh. 2022, *Teolohyia y sotsyalnaia teoriya. Po tu storonu sekuliarnoho razuma (Theology and social theory. Beyond the secular mind)*, per. A. Kyrlezheva, D. Uzmanera, M.: Teoestetyka, 736 s.
1. Filonenko, O 2018, *Pryсутnist Inshoho i vdiachnist: kontury yevkharystiinoi antropolohii (The presence of the Other and gratitude: contours of eucharistic anthropology)*, Rivne: M. Diatlyk, 352 s.
7. Fylonenko, A 2022, *Teoestetyka. 7 lektsyi o krasote (Theoesthetics. 7 lectures on beauty)*, Moskva: Nykeia, 272 s.
8. Khrystokin, HV 2021, *Metodolohiia pravoslavnoi teolohii v yii paradyhmalnykh transformatsiakh (Methodology of Orthodox theology in its paradigmatic transformations)*, Irpin: UDFSU, 404 s.
9. Caputo, JD 2000, 'For Love of the Things Themselves: Derrida's Hyper-Realism', *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 1, n. 3, pp. 37-61.
10. Marion, JL 1991, *God without Being*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 284 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.43(1-3)-7

УДК 123:001.12]:17.022.1

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ЯК ЗАСАДНИЧА СУТНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

THE PHENOMENON OF FREEDOM AS THE FUNDAMENTAL ESSENCE OF THE FORMATION OF SOCIETY

Б. М. Рохман
О. І. Савчук
С. І. Білоус
М. Г. Новосад

Актуальність теми дослідження зумовлена динамічними трансформаціями освітнього й наукового дискурсів та необхідністю переосмислення феномену свободи як засадничої сутності становлення суспільства.

Постановка проблеми. Поліваріативність викликів сучасної цивілізації потребує залучення категорії морального вибору, свобідне здійснення якого нерозривно пов'язане із необхідністю осмислення феномену свободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема свободи розглядалась багатьма авторами, зокрема такими як: М. Бердяєв, І. Берлін, В. Малахов, В. Мовчан, Е. Фромм, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер. Розробкою концепту свободи в освіті у

Urgency of the research is determined by the dynamic transformations of educational and scientific discourses as well as the necessity of reconsidering of the phenomenon of freedom as the fundamental essence of the formation of society.

Target setting. Polyvariability of challenges of modern civilization needs to involve category of moral choice, free realization of which is inseparably connected with the necessity of reconsidering of the phenomenon of freedom.

Actual scientific researches and issues analysis. In the literature, the problem of freedom was considered by many authors, in particular such as: M. Berdyaev, I. Berlin, V. Malakhov, V. Movchan, E. Fromm, F. Schelling, A. Schopenhauer. The development of the concept of freedom in

перспективі суспільних трансформацій займається М. Камінська, концептуалізацією осмислення свободи через призму глобалізації Я. Горецька.

Постановка завдань. Для ефективного досягнення поставленої мети автори статті виокремлюють наступні завдання: охарактеризувати оптимальне співвідношення свободи і моралі у житті людини і суспільства; окреслити відмінності між усвідомленням необхідності та усвідомленою необхідністю; диференціювати поняття ситуативного морального вибору та стратегічного.

Виклад основного матеріалу. Автори визначають моральність, як особливий механізм регуляції людських відносин, що діє при умові можливості морального самовизначення особистості. При цьому акцентують, що людина з усіх боків оточена безліччю необхідностей: вона підпорядкована фізичним та соціальним законам того конкретного суспільства, в якому живе, його нормам і правилам, стереотипам поведінки, традиціям і ритуалам, а також вона не може не враховувати економічну необхідність.

У дослідженні здійснюється демаркація предметних полів розуміння категорії морального вибору як способу реалізації моральної свободи обумовленого сукупністю факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Об'єктивні обставини задають певні зовнішні параметри індивідуальним можливостям, утруднюючи чи полегшуючи процес особистісної самореалізації. Стратегічний вибір стосується, насамперед, вибору себе, тобто творення людиною своєї самості.

У розвідці наголошується що фаталістична позиція з даного питання вважає вибір фікцією, бо він зумовлений об'єктивними обставинами, а рішення приймається під тиском об'єктивної необхідності. Специфіка етичного аспекту свободи полягає у тому, що людина має справу не з прямим відбиттям об'єктивної необхідності в явищах і процесах природи та суспільства, а з нормами, які регулюють її поведінку.

Висновки. На підставі проведеного

education in the perspective of social transformations is carried out by M. Kaminska, and the conceptualization of the understanding of freedom through the prism of globalization by Ja. Gorecka.

The research objective. To achieve the objectives effectively the authors set the following tasks: to characterize the optimal correlation between freedom and morals in the life of an individual and society; to determine differences between consciousness of necessity and conscious necessity; to differentiate the concepts of situational moral choice and strategic one.

The statement of basic materials. The authors define morals as a special mechanism of human relations regulation which functions under the condition of possibility of moral self-determination of a personality. They emphasize that a person is surrounded by a variety of necessities: he is governed by physical and social laws of a given society where he lives, its norms and rules, behavior stereotypes, traditions and rituals, economic necessity also shall to be taken into account.

Demarcation of the subject fields of understanding of the category of moral choice as a way of realizing moral freedom determined by a set of factors of objective and subjective nature is being made in this investigation. Objective circumstances set certain external parameters for individual opportunities, making it difficult or easy for the process of personal self-realization. Strategic choice concerns first of all self-choice, i.e. the creation of one's self by a person.

It is emphasized in the article that the fatalistic opinion on this issue considers the choice to be a fiction, because it is conditioned by objective circumstances, and the decision is made under the pressure of objective necessity. The specificity of the ethical aspect of freedom lies in the fact that a person does not deal with the direct reflection of objective necessity in the phenomena and processes of nature and society, but with the norms that regulate his behavior.

Conclusions. On the basis of the

аналізу автори аргументовано узагальнюють що від адекватного сприйняття феномену свободи як засадничого елементу життя суспільства напряду залежить дієвість відповідей на існуючі цивілізаційні виклики, що особливо конкретизуються в освітній та культурній сферах.

Ключові слова: свобода, моральний вибір, аксіологічний дискурс, вибір, відповідальність, історія філософії, пізнання, методологія дослідження.

conducted analysis, the authors reasonably generalize that the effectiveness of responses to the existing civilizational challenges, which are especially specified in the educational and cultural spheres, directly depends on the adequate perception of the phenomenon of freedom as a fundamental element of the life of society.

Key words: freedom, moral choice, axiological discourse, choice, responsibility, history of philosophy, cognition, research methodology.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку цивілізації, коли індивід залишений на самого себе, проблеми розвитку, а точніше само розвитку, займають у його житті досить важливе місце. Свобода виступає інтегральною частиною людської екзистенції, потенційно впливаючи на мисленнєвий та аксіологічний потенціал людини, визначаючи її спроможність чинити згідно із власними переконаннями, позбавляючись у такий спосіб інтеріоретивні та екстеріоретивні примуси. Актуальність теми дослідження зумовлена передусім поліконтекстуальністю вивчення поняття свободи в її суспільному вимірі як частини культурологічного освітнього й аксіологічного дискурсів, позаяк свобода у сучасній гуманітаристиці, для якої філософська методологія мислиться фундаментальною, є передусім можливістю вибору у всьому широкому діапазоні потенційних виборів, та відповідно прийняттям рішення згідно із власною волею, без будь-якого зовнішнього примусу.

Постановка проблеми. Свобода в цілому та свобода особистості зокрема розглядається сучасними філософами через призму важливих суспільних процесів, що пов'язані із динамічними трансформаціями у сфері культури та освіти. Таке сприйняття свободи спонукає замислитись над системним розумінням цього поняття, важливим для суспільства та його інституцій та водночас над особистісним, індивідуальним розумінням свободи, яке безумовно позначене суб'єктивізмом, але важливе з огляду на те, що його носії є частиною цього ж суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема свободи розглядалась багатьма авторами, зокрема такими як: М. Бердяєв, І. Берлін, В. А. Малахов, В. С. Мовчан, Е. Фромм, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер. Розробкою концепту свободи в освіті у перспективі суспільних трансформацій займається М. Камінська, концептуалізацією осмислення свободи через призму глобалізації Я. Горецка.

Мета статті полягає у виокремленні особливостей свободи морального самовизначення, її місця в житті людини та суспільства, характеристики найбільш значимих її феноменів. Своє дослідження автори формують на підставі науково-теоретичного доробку щодо феномену свободи потрактованого українськими та зарубіжними дослідниками етичного знання і намагаються виокремити лінію її розвитку, становлення в історії етики та філософії.

Постановка завдань. Для ефективного досягнення поставленої мети автори статті виокремлюють наступні завдання: охарактеризувати оптимальне співвідношення свободи і моралі у житті людини і суспільства; окреслити відмінності між усвідомленням необхідності та усвідомленою необхідністю; диференціювати поняття ситуативного морального вибору та стратегічного.

Виклад основного матеріалу. Оскільки духовність є специфічною особливістю людського існування (екзистенції), то свобода виявляє себе безпосередньо в людській життєдіяльності, що складає взаємодію духовних (свідомих і несвідомих) та природних (біологічних) чинників. Свобода уможлиблює демаркацію меж людської поведінки, яка залежить від детермінованої ситуації людської екзистенції (як індивідуальної, так і суспільної) й при подібному розгляді є або усвідомленням необхідності (Б. Спіноза, Г. Гегель), або усвідомленою необхідністю (Ж.-П. Сартр). Згідно Ф. Шелінга, “самість” як така є “дух, - тобто людина, є дух, оскільки володіє самістю особливої (відділеної від Бога) істоти – це об’єднання і складає сутність особистості. Але завдяки тому, що самість є дух, вона разом з тим піднята з тварності в надтварність, вона є воля, яка споглядає себе у повній свободі” [3].

У руслі компатибілізму Б. Спіноза зазначає: “Свобідною є та людина, яка існує та діє, винятково опираючись на власну природу, а натомість несвобідною я називаю таку людину, вчинки якої детерміновані або суспільним консенсусом, або внутрішнім переконанням” [4, с. 261].

У цьому контексті необхідним вважаємо дослідження оптимального співвідношення свободи і моралі у житті людини і суспільства. Моральність, як особливий механізм регуляції людських відносин, діє при умові можливості морального самовизначення особистості. Людина перебуває в полоні безлічі необхідностей, адже змушена коритися фізичним та соціальним законам конкретного суспільства, в якому функціонує, його нормам і правилам, а також економічній необхідності. Чи здатна людина вільно діяти, обираючи між добром і злом – свідомо чи не свідомо?

Атрибутивними особливостями свободи як духовного феномену є вибір і відповідальність. “Сама можливість вибору утверджує свободу як привілей особистості, як можливість виявити себе в добрі” [1, с. 135]. Тому слід докладніше зупинитися на їх розгляді.

Моральний вибір як спосіб реалізації моральної свободи обумовлений сукупністю факторів об’єктивного і суб’єктивного характеру. Об’єктивні обставини задають певні зовнішні параметри індивідуальним можливостям, утруднюючи чи полегшуючи процес особистісної самореалізації. В рамках, наприклад, тоталітарного соціального режиму морально вільна діяльність є важко реалізованим надзавданням і є долею однаків – людей сильних і самодостатніх. Крім того, в будь-якому суспільстві людина не застрахована від таких обставин життя, які задають їй дуже важкі умови морального вибору. Але в середині об’єктивно обумовлених кордонів варіативність поведінки залежить уже від самої людини, тому в подібних ситуаціях різні люди роблять різний вибір. Індивідуальні ціннісні орієнтації, емоційні та психологічні особливості, особиста готовність до свободи чи, навпаки, не здатність до неї, - все це надає процесу морального вибору унікального характеру, в якому, тим не менше, можна знайти і деякі загальні прояви.

Один з них пов’язаний із специфікою взаємовідношення між стратегічним і ситуативним вибором, які, в ідеалі, повинні бути гармонійно взаємопов’язані, але насправді взаємно протистоять, генеруючи антиномії свободи.

Магістральний вибір спрямований, насамперед, на вибір себе, та творення людиною власної ідентичності. Даний вимір свободи не завжди усвідомлюється і знаходиться в протиріччі з поширеною установкою на прояв у вільній діяльності уже сформованої самості. Така установка фіксує безсумнівну значимість моральної визначеності особистості, стійкості її ціннісних уявлень,

але, з другої сторони, неминуче обмежує її свободу певною завершеною внутрішнього морального самовизначення і може провокувати моральний догматизм, відмову від безкінечного процесу “перетворення себе” і, відповідно, самовдосконалювання. Однак, надаючи перевагу згаданій альтернативній установці, тобто розглядаючи себе як те, що ще потрібно створити, людина також не застрахована від ризику, який, у цьому випадку, пов’язаний з емоційною вагою власної незавершеності, підданою безупинному релятивізму, з вічним пошуком та невдоволеністю. Вибір тої чи іншої життєвої стратегії є актом моральної свободи “по великому рахунку” і зразу обтяжує суб’єкта таким же по масштабу тягарем відповідальності за свою долю. Тому любий, хто прагне свободи, повинен бути готовий прийняти не тільки її радісні, але й трагічні прояви.

Стратегічний вибір пов’язаний також з питанням про допустимість вибору зла, в контексті цього було сформульовано так звану “трагедію свободи”: змушене добро не є добром, а свобода вибору припускає здатність обрати зло. Теоретичний варіант вирішення даної проблеми виглядатиме наступним чином: маючи потенційну можливість вибору зла, морально повноцінна особистість вибирає добро. Саме з таким вибором співвідноситься моральна свобода. Для людини залученої до змісту моралі, вибір добра більш вірогідний, ніж для людини, що засвоїла тільки історично конкретне її значення. Тим не менше, ступінь ризику в принциповому виборі між добром чи злом досить велика і визначається багатоманітністю різнорідних параметрів, аналіз яких – завдання не стільки теоретичне, скільки практичне.

На свій ризик здійснюється людиною і ситуативний вибір, в якому особливе значення може набувати випадковість, така, що нерідко руйнує найбільш продуману стратегію. Антиномії моральної свободи ситуаційного рівня виявляються в моральних конфліктах. Поняття морального конфлікту, в його вузькому значенні, визначають як таку ситуацію, в якій людина повинна зробити вибір між взаємовиключними формами поведінки. Так звані “сильні” конфлікти, які пропонують людині вибір між двома надзвичайно важливими для неї цінностями (крайній їх варіант – вибір між життям і смертю), володіють яскраво вираженим драматизмом, оскільки завжди пов’язані із жертвою, втратою. Уявляючи можливості свободи, вони вимагають за неї таку високу платню, котра часто є непосильною для людини, яка болісно в даному випадку відчуває вагу свободи, а не її благо. Високий рівень ризику в таких випадках пов’язаний не тільки з труднощами емоційно-морального неприйняття вибору (коли, наприклад, можна врятувати від смерті тільки одного із двох близьких людей, прирікаючи тим самим іншого на загибель) і тягарем відповідальності, але й із непередбачуваністю наслідків, які неможливо прорахувати заздалегідь. Разом з тим саме трагізм “сильних” конфліктів розкриває глибинні таємниці свободи, переміщує індивіда із буденного простору в світ реальності, дозволяє виявити – часом несподівану для нього – замість, перевірити свою здатність і право бути вільним.

Існує ряд умов, що допомагають людині діяти на основі того, що вона вільна та моральна. Передумовою реалізації свободи є відсутність зовнішнього примусу і табу. Штучне спонукання людини до діяльності нівелює її як моральну. Становлення морального вибору також передбачає рефлексію, для візуалізації усіх існуючих варіантів і вибору лише одного із них.

Вільний вибір здійснюється лише за умови того, що у людини є орієнтири – цінності та ідеали. Цінності, уявлення та ціннісні орієнтації – є категоріальним

змістом моральної свідомості, яка, пролонгується у моральній діяльності людини.

Моральний вибір є також обов'язковою умовою реалізації моральної свободи. Розкриття проблеми морального вибору зумовлює динамічний розвиток моралі, через практичну імплементацію у суспільні відносини норм, принципів, моральних оцінок на підставі яких вони діють у суспільних відносинах. Згідно висновків дослідників, дилема вибору пов'язана із тим, що індивід опиняється в ситуації, де спровоковані ним обставини обертаються як проти нього самого, так і проти інших. Свобода корелюється із моральною відповідальністю суб'єкта за свої вчинки [3].

Детермінованість морального вибору виявляється тоді, коли життєві ситуації диктують потребу прийняття людиною лише одного рішення за наявності кількох. Крім цього, повинні враховуватись як об'єктивні умови, так і суб'єктивні чинники та ситуація вибору. Саме прийняття рішення не завершує акт вибору, продовженням його служить вибір засобів реалізації рішення, його практичне здійснення і оцінка результату.

Об'єктивною умовою морального вибору є поліваріативність моделей поведінки. Суб'єктивними передумовами є ігнорування фаталізму та необхідність діяти згідно із релятивістською концепцією, що підкреслює розвиненість почуття обов'язку та совісті.

Відтак об'єктивно свобода вибору передбачає різноманітні моделі поведінки індивіда, суб'єктивно ж ця свобода дає можливість людині діяти згідно із внутрішніми переконаннями. Така суб'єктивна позиція не може ігнорувати вплив на практичну діяльність моральної необхідності, що теоретично визначається як суб'єктивно усвідомлена потреба людини діяти згідно із вимогами моралі. Природні та соціальні чинники зумовлюють здатність обираючи людиною моральних вчинків чи не моральних, і лише з огляду на власну моральну позицію індивід віддає перевагу моральним. Тому, присутність або відсутність динаміки мотивів є характеристикою лише форми морального вибору, а не його змісту.

Наведене вище засвідчує, що характерною рисою морального вибору є: наявність об'єктивних умов, які зорієнтовують на поліваріантність поведінки, можливістю оцінки їх з позиції добра чи зла. Моральний вибір виступає усвідомленим наданням переваги людиною тому чи іншому варіанту поведінки відповідно до індивідуальних чи суспільних моральних постулатів.

Вибір детермінується метою, що постає перед окремим індивідом, соціальними групами чи суспільством в цілому. Шляхи досягнення мети при цьому достатньо різноманітні, при цьому слід акцентувати, що не кожен із них має абсолютне моральне наповнення але включає ті чи інші морально-етичні аспекти. Приміром, забезпечення матеріального благополуччя є важливою ціллю, якій, однак, складно дати категоричну моральну оцінку, оскільки моральний аспект при її досягненні виявляється лише через чітко конкретизовані шляхи реалізації такої мети. Ми можемо говорити про збільшення матеріального достатку або будь-якою ціною або чесним заробітком.

Слід наголосити у тому числі і на поліваріативності шляхів досягнення тих чи інших цілей. У цьому контексті важливо щоб з моральної точки зору обрані способи досягнення цілей були морально адекватними поставленій меті адже неприйнятні з морального погляду методи можуть кардинально змінити поставлену мету ще у процесі її досягнення. На це слід першочергово звернути увагу коли мета дійсно є благородною.

Ефективність вибору вчинку залежить від здатності людини передбачити якомога більшу кількість варіантів можливого розвитку подій, спробувавши обрати найбільш оптимальний.

До прикладу є наявною можливість вибору між добром і злом який здійснюється із використанням різного рівня цінностей „вищі” і „нижчі”, або рівні за значенням.

Важливо констатувати те, що роблячи моральний вибір, людина формує певну стратегію поведінку на підставі суб'єктивного бачення моральних цінностей. Моральна особистість людини, так і її моральне оточення складається протягом усього її життя.

Моральна детермінація вибору передбачає чітку ієрархію цінностей з урахуванням найрізноманітніших колективно значущих та індивідуально визначальних характеристик, які обґрунтовують перебування конкретної цінності на тому чи іншому щаблі ієрархії.

Моральний вибір означає визнання пріоритету однієї цінності над іншою. В одних випадках обґрунтування вибору та сам вибір не викликають жодних труднощів, в інших - пов'язані з гострими суперечностями між загальнолюдськими, груповими (масовими, етнічними, релігійними тощо) та індивідуальними цінностями.

Без вибору не може бути й мови про свободу, але відсутність можливості вибору – досить відносна, так як навіть умовах жорсткої детермінації існує відома варіативність поведінки. В цьому відношенні можна погодитися з екзистенціалістами: людина “кинута в свободу”, оскільки приречена на вибір, адже відмова від вибору якого-небудь із альтернативних варіантів діяльності, позиція ухиляння, не діяння – теж вибір. Тому, коли ми говоримо про відсутність можливості вибирати, то маємо на увазі певну систему відліку, в рамках якої нічого не можемо змінити, хоч поряд з нею завжди присутня друга, яка дозволяє нам чомусь надавати перевагу.

Уявлення про те, що люди завжди вибирають добро, йде ще від Сократа. Згідно з його логікою, якщо людина пізнає більш високе добро порівняно з тим, що їй відоме, вона надасть перевагу саме йому. Знання про те, що таке добро, визначає вибір, і якщо людина йде шляхом зла, то вона просто помиляється, приймаючи його за добро. Вибір зла, на думку філософа, – несвідоме діяння.

Звичайно, в силу рухливості конкретного добра і зла люди нерідко можуть помилятися – думати, що чинять добре, а потім переконуватися в протилежному. Але це стосується “середньої людини”, яка не піддається вадам. Однак гвалтівники і убивці, злодії і шахраї прекрасно розуміють, що вони роблять зло, по крайній мірі те, що абсолютна більшість людей вважає злом. Вони ніскільки не помиляються на цей рахунок. Просто зло їм зручне і корисне. Однак ніхто із них не бажав би випробувати на собі, що таке грабіж, насилля, обман. Але в той же час тиск суспільної думки такий, що визнати свій шлях як однозначно злий досить незручно. Тоді і виникають своєрідні обґрунтування власного егоїзму як “особливого розуміння добра”.

Часто досить свідомо люди вибирають відступ від діючого добра і від моралі, проявляючи слабкість характеру і обґрунтовують свою поведінку надморальними аргументами: вони говорять собі, що мораль нежиттєва, що вона надто ідеалізує умови людської поведінки і надто багато вимагає

Важливим питанням, пов'язаним із вільним вибором, є таке: “які ще існують варіанти вибору?”. Адже відомо, що не завжди вибір здійснюється саме між добром і злом.

Однак самим важчим вибором є вибір між добром і добром. Хоча, різні види добра можуть знаходитись на різних сходинках нашої ціннісної ієрархії, і тоді вибір не є важким: нижчими цінностями легко поступаються заради вищих. Так, людина, для якої високими цінностями є особисті стосунки – любов, дружба – може поступитися заради них матеріальним становищем чи кар'єрою. Той, для кого важливішими є честь і гідність, здатен свідомо відмовитися від зручності і комфорту, якщо вони протирічать його уявленню про гідне життя. Що ж стосується людини жадібної, то вона все віддасть заради багатства і грошей.

Зовсім інше становище складається тоді, коли вибирати потрібно між цінностями вищими, та ще й рівними за значенням. Рівнозначні цінності однаково сильно валять до себе особистість, в рівній мірі викликають і змушують служити собі. Вибір між ними – завжди драма, важкий внутрішній конфлікт. В індивіді відбувається боротьба мотивів, важка аналітична робота, спроба наперед побачити наслідки того чи іншого варіанту власної поведінки.

В ситуації морального конфлікту перед обличчям двох рівноправних вищих цінностей людина ризикує потрапити в становище буриданового віслюка. Рефлексивна природа вільного вибору проявляється тут особливо виразно. Між двома вищими цінностями не можна здійснити вибору за моральною звичкою. Моральна звичка – напрацьований в процесі виховання автоматизм – допомагає нам в простих випадках, коли різниця між добрим і поганим є очевидною, і ми, не задумуючись, покладаємося на загальновідоме правило. Роль моральної інтуїції може бути вирішальною лиш тоді, коли суб'єкт зовсім немає часу на рефлексію щодо рівня моральності вчинку. У свою чергу за можливості такої рефлексії на рівні свідомості суб'єкта виникає боротьба мотивів які необхідно ієрархізувати за ступенем морального наповнення.

Ж.-П. Сартр вважає, що наш істинний вибір здійснюється не свідомістю, не розумом, а вчинком. Про те, чому саме ти надав перевагу, ти можеш судити тільки тоді, коли уже вчинив. Сам вчинок і є перевага. Буває, що людина не спроможна вирішити, яку ж цінність вибрати, і тоді вона відмовляється від рішення, залишає проблему іншим. Однак, за словами Сартра, ми “приречені на свободу”. Це значить, що навіть відсутність вибору є вибір. Нічого не зробити – теж вчинок. В не меншій мірі це положення стосується вибору між рівноправними цінностями. Якщо ти не вибрав – значить, хтось вибрав за тебе. Тому ухиляння від вибору – не більше чим самообман [2, с. 751].

Етично-суспільний вимір свободи, який у своїй праці? Цілісність і безмежність. Есей про зовнішнє” досліджує Е. Левінас, на наш погляд, є підставою для сучасних дискусій про свободу вибору, загрозою для якої є теперішні безпекові виклики. Методологія Левінаса яка включає діалогічну парадигму, робить можливою актуалізацію високого рівня суспільної свідомості, передумовою для якої є власне можливість вибору. Системне сприйняття феномену свободи є безперечно можливістю для подальшої етико-філософської рефлексії саме у цьому руслі.

Свобода як благо має інше емоційне забарвлення, що базується на моральному задоволенні людини від своїх вчинків, які виражають її власні моральні пристрасті і одночасно не протирічать моральному закону. Коли моральна необхідність внаслідок інтеріоризації перестає бути указівкою ззовні, а стає внутрішнім велінням, тоді діяльність в контексті цієї поведінки сприймається як морально вільна, не пригнічена необхідністю і, відповідно, така, що приносить особливу моральну радість. Багаточисельні аспекти свободи, а також супроводжуючі їх різноманітні емоційні стани, насправді тісно

переплетені і представлені в багатоманітності індивідуальних проявів.

Висновки. Інтенсивні трансформації різних вимірів суспільної діяльності, динамічна геополітична ситуація безумовно є підставами для подальшого удосконалення парадигми свободи як в індивідуальному так і спільнотному розумінні. Необхідність концептуалізації феномену свободи також зумовлює розвиток новітніх технологій який спонукає дослідників до поглибленої рефлексії щодо свободи та її етико-філософських імплікацій. Зважаючи на викладене вище сучасний соціокультурний дискурс потребує перманентного вирішення питання щодо дефініції феномену свободи, розуміння якого в наш час переживає різноманітні флюктуації.

Перспективами наступних досліджень стане окреслення феномену свободи у ракурсі діалогічних цінностей, завдяки яким відбудеться переосмислення цього феномену та може бути створений належно обґрунтований суспільний проект, який включатиме свободу через солідарність та пошанування особистості іншого.

Список використаних джерел:

2. Мовчан, ВС 2021, *Історія і теорія етики*. Курс лекцій: навчальний посібник, Дрогобич: Коло, 512 с.
3. Сартр, Ж-П 2020, *Буття і ніщо*, Київ, "Основи", 2001, 854 с.
4. Пилипишин, ПБ 2021, 'Людина як істота індивідоцентрична у філософії права Ф. Г. Шеллінга', *Publichne pravo*, № 1 (41), с. 206–211. Доступно: <<https://www.publichne-pravo.com.ua/files/41/pdf/20.pdf>>. [21 Березень 2023].
5. Rojek, K 2018, *Filosofia wolnosti Barucha Spinozy w kontekście interpretacji kompatybilistycznej*. Annales. Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I. Philosophy and Sociology. Available from: <<https://journals.umcs.pl/i/article/view/8515>>. [21 March 2023]
6. Górecka Jagoda, 2022, 'Wybrane aspekty wolności w kontekście przemian globalizacyjnych (Selected aspects of freedom in the globalization context)', *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 2 (22), Poznań, Adam Mickiewicz University Press. pp. 225–234. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/366710642_Wybrane_aspekty_wolnosci_w_kontekscie_przemian_globalizacyjnych>. [21 March 2023].

References:

1. Movchan, VS 2021, *Istoriia i teoriia etyki (History and theory of ethics)*. Kurs lektsii: navchalnyi posibnyk, Drohobych: Kolo, 512 s.
2. Sartre, Zh-P 2020, *Buttia i nishcho (Being and Nothingness)*, Kyiv, "Osnovy", 2001, 854 s.
3. Pylypyshyn, PB 2021, 'Liudyna yak istota indyvidotsentrychna u filosofii prava F. H. Shellinha (Man as an individual-centric being in F. G. Schelling's philosophy of law)', *Publichne pravo*, № 1 (41), s. 206–211. Dostupno: <<https://www.publichne-pravo.com.ua/files/41/pdf/20.pdf>>. [21 Berezen 2023].
4. Rojek, K 2018, *Filosofia wolnosti Barucha Spinozy w kontekście interpretacji kompatybilistycznej*. Annales. Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio I. Philosophy and Sociology. Available from: <<https://journals.umcs.pl/i/article/view/8515>>. [21 March 2023]
5. Górecka Jagoda, 2022, 'Wybrane aspekty wolności w kontekście przemian globalizacyjnych (Selected aspects of freedom in the globalization context)', *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 2 (22), Poznań, Adam Mickiewicz University Press. pp. 225–234. Available from: <https://www.researchgate.net/publication/366710642_Wybrane_aspekty_wolnosci_w_kontekscie_przemian_globalizacyjnych>. [21 March 2023].